

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת ויקרא ושבט זכור, תשס"ח
מספר 747מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

"להיות כל איש שרר בביתו"

בתחילת מגילת אסתר יש עיסוק נרחב במערכת היחסים הבין-זוגית סביב סירובה של ושתי להתייצב לפני אחשוורוש. בעיני אחשוורוש מדובר בבעיה שבינו לבין זוגתו – "על אשר לא עשתה את מצאמר המלך אֶחְשָׁרוּשׁ" (א:טו). לפיכך הוא מכנס את יועציו כדי להחליט כיצד עליו לנהוג באישה הסוררת. אחד היועצים, ממוכן, הופך את הבעיה מבעיה אישית של המלך והמלכה לבעיה הנוגעת לכל הממלכה: "לא על המלך לבדו עֲוֹתָה וְשָׂתֵי הַמֶּלֶכָה" (שם טז). המלך והמלכה הם דמויות ייצוגיות הנותנות דוגמה לנתיני הממלכה, ועל כן סירובה של ושתי נוגע למערכת הבין-זוגית בכל בית ובית: "כִּי יֵצֵא דָבָר הַמֶּלֶכָה עַל כָּל הַנָּשִׁים לְהַבְזוֹת בְּעֵלֵיהֶן בְּעֵינֵיהֶן" (שם יז). לכן ממוכן יועץ למלך אחשוורוש להעביר את המלכה מתפקידה ולשלוח איגרת שתבהיר לכל הגברים והנשים על פי מי יישק דבר: "וְכָל הַנָּשִׁים יִתְּנוּ יָקָר לְבַעְלֵיהֶן לְמַגְדוֹל וְעַד קָטָן" (שם כ). השורה התחתונה של תכנית ממוכן היא: "להיות כל איש שרר בביתו" (שם כב).

עיון בדרשות חז"ל על אמירה זו חושף לפנינו את עמדותיהם בדבר היחסים הבין-זוגיים לא רק בממלכת אחשוורוש אלא גם בממלכתם הפרטית. להלן שתי דרשות העוסקות במידת התועלת באיגרת ששלח אחשוורוש. על פי שתי הדרשות האיגרת הייתה מיותרת, ושליחתה מורה על טיפשותו של אחשוורוש. המעניין הוא שההסבר של הדרשנים לכך נובע מעמדות הפוכות בסוגיית מערכת היחסים הזוגית. הדרשה הראשונה מובאת בתלמוד הבבלי בשמו של האמורא הבבלי רבא (מגילה יב ע"ב):

'להיות כל איש שרר בביתו' – אמר רבא: אלמלא אגרות הראשונות לא נשתייר משונאיהן של ישראל שריד ופליט. אמרי: מאי האי דשדיר לן (=מהו זה ששולח לנו?) 'להיות כל איש שרר בביתו'? פשיטא! אפילו קרחה בביתה פרדשכא ליהוי! (=פשוט הוא! אפילו קרח בביתו הוא פקיד נעלה).

רבא טוען שבזכות האיגרות הראשונות של אחשוורוש, העוסקות במעמדו של הבעל בביתו, ניצלו חיי היהודים. מאחר שמאיגרות אלה ראו הכול את טיפשותו של אחשוורוש, לא מיהרו להוציא לפועל את הצו שבאיגרות המאוחרות, המורה להשמיד את העם היהודי. מה הייתה הטיפשות שבשליחת האיגרות הראשונות? אמרו האנשים: מה החידוש בצו "להיות כל איש שרר בביתו"? הרי אפילו האדם הפשוט והבזוי מכולם שורר בביתו! מדרשה זו של רבא למדים על עמדתו שלו בסוגיה הנדונה; לרבא פשוט שהגבר הוא המושל בכיפה, וזה טבע העולם. בדרשה מאוחרת¹ אף נקבע שזהו המצב הרצוי: "אין אשה כשירה אלא העושה רצון בעלה".²

¹ אליהו רבה י, מהדורת איש שלום עמ' 51.

² בפרקי דרבי אליעזר מט, ממוכן, הוא דניאל, טוען שהמסר שכל איש ישרור בביתו מקורו בתורה: "ר' זכריה אומר: מגלגלין זכות על ידי זכאי, על ידי דניאל שהיה ממוכן, נתגלגלה המלכות על אסתר. לפי שאמר למלך אל תבכה, שכל מה שעשית לושתי כתורה עשית. וכל המקיים מצוות התורה הקב"ה מקיים מלכותו. שכך כתוב בתורה 'והוא ימשל בך' (בר' ג:טז)". ביטוי הלכתי לעמדה זו מובא בדברי הרמב"ם, הלכות אישות (טו, כ): "וכן צו חכמים על האשה שתהיה מכבדת את בעלה ביותר מדאי ויהיה לו עליה מורא ותעשה כל מעשיה על פיו ויהיה בעיניה כמו שר

גם במדרש אסתר רבה מובאת דרשה הדנה באיגרת אחשוורוש, וגם על פיה האיגרת מלמדת על טיפשותו, אך ההסבר לכך הפוך (אסתר רבה ד: יב):

וַיִּשְׁלַח סִפְרִים אֶל כָּל מְדִינֹת הַמְּלָךְ (א: כב) – אמר רב הונא: אחשוורוש דעת סרוחה היתה לו, מנהג שבעולם אדם מבקש לאכול עדשים ואשתו מבקשת לאכול אפונים יכול הוא לכופה? לא, מה דהיא בעיא היא עבדה (= מה שהיא רוצה היא עושה).

לדברי רב הונא, הטיפשות שבאיגרת נובעת מן ההנחה שבכוחה לשנות את המציאות הטבעית, שהאישה היא המחליטה בבית ועל פיה יישק דבר. רב הונא לוקח דוגמה אחת מתחום שבו ידה של האישה על העליונה וממנה משליך לכלל מערכת היחסים הבין-זוגית, כלומר רב הונא מתאר מציאות הפוכה לזו של רבא: האישה היא המחליטה כיצד יתנהל הבית ולא הגבר. לא ברור אם רב הונא מקבל מציאות זו בטרמוניה או בהשלמה.

כעת יש לשאול כיצד שני האמוראים מתארים מציאות הפוכה בעניין השאלה מי שורר בבית – הגבר או האישה. ייתכן שהתשובה לשאלה זו מצויה במציאות שכל אחד הכיר מביתו ביחסיו עם בת-זוגו. בביתו של רבא הוא השורר, ואילו בביתו של רב הונא – על פי אשתו יישק דבר. עוד ייתכן שברקע לדברי רב הונא עומד סיפור ידוע המובא בתלמוד הבבלי, על האמורא רב ורעייתו.³ בסיפור זה החלטת האישה מה יאכל בעלה שלא ברצונו מובאת כראיה לבית שבו אין האישה עושה את רצון בעלה. מסיפור זה ברור שאין מדובר במצב רצוי, בייחוד כשהוא בא להמחיש את הפסוק מקהלת (ז: כו): "וּמִצָּא אֲנִי מֵרַמְּנֵת אֶת הָאִשָּׁה" (יבמות סג ע"א, מתורגם לעברית):

רב היתה מצערת אותו אשתו, כאשר אמר לה: עשי לי עדשים – עשתה לו חומצה, חומצה – עשתה לו עדשים. כאשר גדל חייא בנו, הפך לה. אמר לו: השתפרה לך אמך! אמר לו: אני הוא שהפכתי לה. אמר לו, זהו שאומרים האנשים: היוצא ממך מלמדך טעם, אתה אל תעשה כך, שנאמר: 'לְמַדּוֹ לְשׁוֹנֵם דְּבַר שֶׁקֶר הָעֵוָה וְגוֹ' (יר' ט: ד).

אשת רב היא השוררת בביתה, ואת המציאות הזאת היא ממחישה היטב לבעלה. היא מצערת אותו ומכינה לו אוכל אחר מזה שבו הוא חפץ. נראה שרב משלים עם מצב זה שבו אשתו הופכת את מבוקשו. בנו חייא רואה בצער אביו ומבקש לתקן זאת בהפנותו לאמו בקשה הפוכה מזו שביקש אביו, וכך מקבל האב את מבוקשו. חכמת הבן מצאה חן בעיני רב, אך הוא ביקשו לבל ישוב לעשות כן, מאחר שבזה הוא מרגיל עצמו לדבר דברי שקר. כאמור, ייתכן שסיפור זה על חיי הזוגיות של רב עמד לנגד עיני רב הונא בקבעו "מה שהיא רוצה היא עושה".⁴

ד"ר גלעד ששון
המחלקה לתלמוד

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע

או מלך מהלכת בתאות לבו ומרחקת כל שישנא, וזה הוא דרך בנות ישראל ובני ישראל הקדושים הטהורים בזיווגן, ובדרכים אלו יהיה ישובן נאה ומשובח".

³ בכמה מהגרסאות ובנוסח המובא כאן הדובר באסתר רבה הוא רב הונא, תלמידו של רב. אם אכן מדובר ברב הונא, הדעת נותנת שהוא מכיר את חיי הזוגיות של רבו מקרוב, ועליהם הוא מבסס את קביעתו. לפי גרסה אחרת, הדובר הוא האמורא הארץ-ישראלי ר' חונא, וגם לפי גרסה זו ייתכן שמדובר בחכם המכיר את הסיפור על רב ורעייתו.

⁴ שלא כמקור זה המציג את העובדה שהאישה היא המושלת בבית כמצב מצוי אך לא רצוי, פורסמו לאחרונה דברים ברוח אחרת בשם הרב אברהם-אלקנה שפירא זצ"ל (את הדברים הביא אלחנן ניר במאמר "אש ופשטות", מקור ראשון, מוסף שבת, כ"ג בתשרי תשס"ח): "פעם אחת שאלתי אותו (את הרב שפירא, ג"ש) שאלה וכשסיימתי ביקש שאעזור לו ללבוש את מעיל החורף שלו. תוך כדי הליכה שאל אם קר בחוץ, ענית שלא. אתה יודע למה אני לובש מעיל, פנה אלי לפתע, בסוג של קירבה, כי הרבנית שלי אמרה לי. יום אחד תהיה לך אישה ומה שהיא תגיד לך תעשה. היא אמרה לי: אברום, קח מעיל. ולא רציתי. אברום, קח מעיל ולא רציתי. בסוף לקחתי. אז כשליך תהיה רבנית, אל תתוכח איתה פשוט תעשה מה שהיא אומרת מההתחלה, בסוף הרי תמיד אנחנו עושים מה שהיא אומרת". אליבא דהרב שפירא, זהו המצב הרצוי.